

DOI 10.36074/grail-of-science.19.01.2024.114

КОМПЛЕКСНА КРАЄЗНАВЧА ОЦІНКА ТЕРИТОРІЇ ЯК СКЛАДОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПРАКТИЦІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

Тарасюк Ніна Адамівна

канд.геогр.наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Баранчук Фаїна Іванівна

студентка ІУ курсу географічного факультету

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Анотація. В статті обґрунтовано доцільність використання методу комплексної географічної оцінки території для потреб практики організації та проведення краєзнавчих наукових досліджень в школі. Визначено необхідність впровадження краєзнавчого принципу в індивідуальній роботі з школярами інклюзивних класів. Приведено структуровану схему шляхів поетапного впровадження елементів комплексної оцінки територіальної громади у різновікових групах школярів при вивченні географії.

Ключові слова: комплексна оцінка території, сучасна географія в школі, краєзнавчі дослідження, інклюзивна освіта, дистанційне навчання.

У сучасній системі природничої освіти краєзнавчий принцип є одним із основних джерел накопичення знань учнів про особливості території рідного краю з можливістю їх використання та впровадження в практичних видах діяльності. Комплексне застосування обраного принципу потребує ряду коригувань навчального процесу з метою формування обраних освітніх компетентностей у дітей з наявними інклюзивними потребами. Актуальність дослідження зумовлена передусім стрімким збільшенням ролі об'єднаних територіальних громад у розвитку та житті регіонів, зростанням інтересу господарських організацій до особливостей використання ресурсного потенціалу. Все це знаходить відображення у структурі та завданнях освітнього процесу та потребує особливої уваги оточення до проблеми адаптації молодшого покоління з наявними інклюзивними потребами до вивчення особливостей природи та господарства рідного краю у більш поглибленому контексті.

При підготовці статті ми керувались настановами та рекомендаціями Міністерства освіти і науки України. Мета роботи – актуалізація комплексного географічного дослідження шляхом застосування краєзнавчої інформації

учнями з інклюзивних класів на уроках географії та природознавства. Об'єктом вивчення є освітній процес у закладі загальної середньої освіти. Предметом дослідження є методи і засоби реалізації освітнього процесу в інклюзивних класах за допомогою виконання комплексної оцінки території громади.

В процесі роботи ми намагались визначити основні напрямки впровадження результатів краєзнавчого дослідження в навчальному процесі на уроках географії та природознавства та обґрунтувати ефективну модель подачі краєзнавчого матеріалу для дітей з інклюзивними потребами.

Результати дослідження. Загальний алгоритм аналізу територіальних громад передбачає комплексну оцінку фізико-географічних умов, природокористування та особливостей соціально-економічного розвитку сільської місцевості; встановлення основних діагностичних критеріїв та виявлення факторів. Таке краєзнавче дослідження передбачає визначення структури, цілісності господарського комплексу та прогноз можливості подальшого розвитку території дослідження.

У процесі краєзнавчого дослідження особливостей сільських територій особливу увагу слід приділяти аналізу природних, економічних та соціальних чинників. Для сільських територій необхідно комбінувати методи та підходи у вивченні території, які максимально відображають місцеву специфіку. Тому ключовим елементом краєзнавчого дослідження є узгоджена оцінка складових сільського розвитку: природно-ресурсна, економічна, соціальна, демографічна та фінансова.

Первинною складовою краєзнавчого дослідження із учнями загальноосвітньої школи є збір, систематизація, аналіз даних про природні компоненти (геологічні відклади, ґрунти, поверхневі води, клімат і т.д.), які доповнює використання карт. Екологічні дослідження забезпечують аналіз факторів, що впливають на екологічний стан території, таких як забруднення повітря, води та ґрунту, а також збереження біорізноманіття.

Соціально-економічні краєзнавчі дослідження включають аналіз соціально-економічних показників, таких як дохід, зайнятість, доступ до освіти та медичних послуг, що важливо для оцінки розвитку та потенціалу території [1].

Оцінка стану економічного розвитку включає в себе оцінку забезпеченості природними ресурсами, економічного розвитку, інвестиційної привабливості регіону, підприємницької активності та розвитку транспорту і зв'язку. Основними показниками є коефіцієнт регіонального різноманіття природно-ресурсного потенціалу, частка природно-ресурсного потенціалу у валовому внутрішньому продукті на душу населення, інвестиції в основний капітал на душу населення, частка малих підприємств у регіональному випуску та коефіцієнт розвитку транспорту і зв'язку [3]. Не менш важлива складова – це аналіз інфраструктури (характеристика транспортної мережі, телекомунікації, енерго- та водопостачання і т.п.). При цьому використовуються статистичні методи, моделі для прогнозування та аналізу регіонального розвитку.

Соціальні дослідження передбачають збір інформації шляхом опитувань і демографічних досліджень. Зокрема, це аналіз частки та структури зайнятості в регіоні, оцінка рівня безробіття, середньомісячної заробітної плати,

забезпеченості населення товарами та послугами, а також їх доступність. Демографічна оцінка ситуації відображається у демографічних тенденціях, регіональних характеристиках населення (природний приріст населення. сальдо міграції, чисельність сільського населення та щільність його щільність).

На розвиток сільських територій суттєво впливає фінансова (грантова) підтримка та ресурси з позицій їх потенційного управлінського використання. Загалом, аналіз статистичної інформації може допомогти виявити тенденції у розвитку території дослідження, особливо з точки зору демографічних, економічних та соціальних характеристик на національному та регіональному рівнях [3].

Вивчення особливостей комплексної характеристики території на уроках географії відіграє ключову роль у розумінні та аналізі світу навколо нас. Це означає вивчення різноманітних аспектів територій, таких як фізична географія (рельєф, клімат, ґрунти, водні ресурси), людська географія (населення, мови, культура, економіка), політична географія (країни, кордони, політичні системи) та інші.

Реформування системи освіти України "Нова українська школа" передбачає впровадження навчальних програм з урахуванням аспектів інклюзивної освіти. Ці документи є основою для розвитку інклюзивної освіти в Україні та встановлюють правила і стандарти, яких мають дотримуватися всі загальноосвітні навчальні заклади.

Власне, інклюзивна освіта - це підхід до навчання в школі, який передбачає забезпечення рівних можливостей в освітньому просторі для всіх дітей, незалежно від їх фізичних вад, особливих потреб чи інвалідності, здібностей, соціального статусу, етнічної приналежності

В інклюзивних класах є діти, які можуть потребувати додаткової уваги та підтримки. Тому, інклюзивний клас виділяється з поміж інших тим, що мати більше учнів, які вимагають індивідуальної уваги та підходу до вивчення матеріалу.

Діти в інклюзивних класах можуть відчувати соціальну ізоляцію, що призводить до відчуття відчуження через нерозуміння з боку інших учнів. Тому вчителів супроводжують проблеми адаптації дітей з особливими потребами до навчального процесу. І тут на допомогу приходять метод індивідуальної роботи при вивченні географії.

За умов впровадження інклюзивної освіти важливо зосередити увагу учнів на роботі в малих групах, які безпосередньо виконують одне із завдань комплексної оцінки території. Колективна робота сприяє активізації комунікацій в учнівському колективі, розвитку взаємодопомоги та взаємопідтримки, відповідальності за виконану роботу. Саме правильна постановка завдання, сформульована вчителем, є запорукою успіху в краєзнавчому дослідженні та сприяє виконанню завдання у встановлені терміни. Вивчення комплексної характеристики територій допомагає усвідомити важливі її складові, такі як екологічні проблеми, економічні можливості, соціокультурні відмінності та геополітичні взаємовідносини між громадами та регіонами. Це дозволяє учням розвивати аналітичні навички, критичне мислення та уміння працювати з інформацією, що важливо у сучасному світі, де різні аспекти територій постійно

змінюються під впливом різних факторів. Не менш важливий організаційний момент орієнтований на використання сучасних технічних можливостей та інтернет-ресурсу. Застосування комплексної оцінки території на уроках географії має кілька значних переваг, до яких можна віднести здатність отримати більш повне уявлення про різні аспекти географії. З використанням інтернет-ресурсу замість вивчення окремих фактів, учні здатні аналізувати та розуміти взаємозв'язки між різними аспектами географії, що сприяє розвитку аналітичних навичок та критичного мислення учнів, оскільки вимагає розуміння причинно-наслідкових зв'язків між різними компонентами [2].

Комплексна характеристика дозволяє охопити різноманітні аспекти знання про територію місця проживання, включаючи фізичні, соціальні, економічні, культурні та екологічні характеристики, допомагає отримати повніше й глибше розуміння географічного середовища. Враховуючи різноманітність факторів, що впливають на компоненти природного середовища власне комплексна характеристика як метод вивчення території забезпечує можливість розглядати її як цілісний об'єкт, а не як окремі компоненти природи, економіки, соціуму.

Впровадження інклюзивної освіти в умовах воєнного стану вимагає особливої уваги та ретельного врахування потреб учнів. Існує кілька міркувань, які можуть бути важливими при впровадженні інклюзивної освіти під час конфлікту або в умовах воєнного стану. Передусім, це 1) забезпечення безпеки учнів та персоналу шляхом створення безпечного навчального середовища та надання психологічної підтримки учням, які можуть страждати від травм і стресу, спричинених військовими подіями; 2) скоригувати навчальну програму та навчальні матеріали з урахуванням стресової ситуації; 3) за необхідності зменшити навчальне навантаження та зосередитися на базових навичках і знаннях; 4) розробити індивідуальні плани для учнів з особливими потребами, враховуючи їхні здібності та обмеження; 5) надавати індивідуальну підтримку.

В організації краєзнавчих досліджень учнів з особливими потребами, доцільно використовувати технології дистанційного навчання. Зокрема, це може бути збір та аналіз статистичних показників, які опубліковані та доступні в інтернет-просторі. Дистанційне навчання допомагає учням з особливими потребами залишатися залученими до виконання завдань незалежно від індивідуальних проблем.

Загалом, методисти рекомендують в інклюзивних класах поглибити зв'язки вчителя з батьками учнів і надавати їм додаткові рекомендації та ресурси для навчання в домашніх умовах.

У вивченні природничих дисциплін у 5-6 класі та власне географії у 7-11 класах знання і розуміння про особливості географічного простору рідного краю учні набувають та закріплюють шляхом практичного живого спілкування з природою, екскурсій на об'єкти інфраструктури, підприємства та установи, а також в результаті виконання практичних завдань з аналізу простого графічного аналізу статистичних даних, результатів спостережень за явищами і процесами. Кожна вікова група в інклюзивних класах вимагає індивідуального підходу до постановки завдання та обґрунтування до їх виконання і практики впровадження.

Складові краєзнавчого дослідження з комплексної оцінки території громади можуть бути розбиті на блоки.

Перший блок – то є екскурсії в природу, пізнавальні екскурсії на підприємства та установи, збір інформації, її систематизація.

Другий блок – екскурсії на підприємства та знайомство із виробництвом та продукцією, збір статистичних даних, картографічних матеріалів, первинна графічна обробка (побудова графіків, діаграм).

Третій блок – оцінка стану довкілля за зібраними показниками, їх аналізом та порівняння з попередніми роками, вивчення секторальної структури господарства, демографічної ситуації та забезпечення трудовими ресурсами, географії зайнятості місцевого населення та міграційних процесів, оцінка різновидів інфраструктури та соціологічні дослідження шляхом опитування, картографічне відображення отриманих результатів.

Відповідно перший блок передбачає участь у роботі учнівських груп молодшої школи, другий блок – середньої школи, а третій, відповідно – старшої школи. Таким чином, залучення до краєзнавчої роботи різних вікових груп дозволить структурувати науково-пізнавальну роботу школярів. Проте, слід зауважити, що на початку організації такого роду краєзнавчої роботи до участі залучають дітей молодшої школи (наприклад, перше півріччя навчального року), впродовж другого півріччя залучають до роботи учнів середньої школи, і лише на наступний навчальний рік – учнів старшої школи. Така поетапність в організації шкільної наукової роботи гарантує успіх у краєзнавчому дослідженні, і налагоджує роботу пошуково-наукового механізму в рамках вивчення природничих дисциплін в школі впродовж всіх років навчання. Крім того, такий підхід до роботи з учнями завжди може бути комбінованим та індивідуальним, а вчитель виконує основну керуючу та розподільчу функцію у структурі дослідження.

Висновки. Отже, застосування краєзнавчого принципу в сучасному освітньому процесі посилює адаптацію учнів до потреб інклюзивних класів, дозволяє збільшити ефективність формування відповідних освітніх компетентностей. Пропозиції щодо поетапності проведення комплексної краєзнавчої оцінки території громади орієнтовані на врахування потреб учнів з інклюзивними потребами без їх безпосереднього вилучення зі стандартного навчального процесу.

Список використаних джерел:

- [1] Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К.: «Українська радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2: 3 – О. 480 с.
- [2] Тарасюк Н. А., Григор'єва Н. В., Журавлюк В. М. Сучасна освітня лабораторія природничих дисциплін. Педагогічний пошук. № 4 (116). м. Луцьк : ВІППО, 2022. С. 53–55. URL: <https://sites.google.com/view/pedposhuk> (дата звернення: 17.08.2023).
- [3] Топчієв О. Г. Основи суспільної географії. Одеса : Астропринт, 2001. 345с.